

Apeldoorn door Röntgen's ogen - Wandelroute

Wandelroute: Apeldoorn door Röntgen's ogen

Let op! Dit is een historische route; op een aantal plaatsen zijn de in deze route genoemde panden niet meer te vinden of vervangen. Indien van toepassing, is dit opgenomen in de tekst.

1. Röntgenhuis

Het pand op Hoofdstraat 171 is een van de oudste gebouwen in het centrum van Apeldoorn. Hier bracht Apeldoorns met afstand beroemdste ingezetene zijn jeugd jaren door. In 1848 was de familie Röntgen-Frowein; vader Friedrich, moeder Constance en hun driejarige zoontje Wilhelm, vanuit Remscheid in Duitsland naar Apeldoorn verhuisd vanwege de politieke onrust die in die tijd in Pruisen heerste. Constance Frowein was van oorsprong Nederlandse. De familie liet hier op de Dorpsstraat in 1850 dit huis bouwen. De eerste steen, die nu nog steeds in het pand aanwezig is, werd gelegd door het inmiddels vijfjarige zoontje en vermeldt naast het jaartal 1850 ook diens initialen 'W.C.R.'.

Deze staan voor [Wilhelm Conrad Röntgen](#) (1845-1923), de naam die later de wereld zou rondgaan als ontdekker van de X-stralen.

- Loop **naar het noordwesten** op de **Hoofdstraat**, richting de **Paul Krugerstraat**
afstand 0,1 km (ca. 2 min.)
- Sla **linksaf** naar de **Vosselmanstraat**
afstand 0,2 km (ca. 2 min.)
- Sla **rechtsaf** naar de **Badhuisweg**
afstand 0,1 km (ca. 2 min.)
- Sla **linksaf** naar de **Sprengenweg**
afstand 0,1 km (ca. 2 min.)
- Sla **rechtsaf** naar de **Berg en Boschweg**
afstand 0,1 km (ca. 2 min.)
- Sla **linksaf** naar de **Dokter Vlaanderenlaan**
Je vindt je bestemming links
afstand 45 m (ca. 1 min.)

2. Raadhuis

Dit was (en is) het levendige centrum van Apeldoorn. In de middeleeuwen kwam dit door de aanwezigheid van de [oude Mariakerk](#) en vanaf 1842 doordat de markt en het Raadhuis hier hun plaats kregen. De ruimte voor de markt werd al snel te krap en verplaatste zich al in 1864 naar het huidige Marktpllein, achter het Raadhuis.

Tot 1842 vergaderde de gemeenteraad in een zaaltje van herberg 'Het Roode Hert' aan de Dorpstraat, maar dat werd te klein voor de zich ontwikkelende gemeente. In 1839 stelde de gemeente 12.000,- gulden beschikbaar de bouw van een raadhuis, waar later nog 8000,- gulden bij kwam.

Er werd een ontwerpwedstrijd uitgeschreven, maar hier werd nauwelijks op gereageerd. Uiteindelijk werd er gekozen voor het anoniem ingezonden ontwerp 'Minerva' van gemeente-opzichter Albert Liese. De geldprijs ging aan zijn neus voorbij, want men vond dat hij als gemeenteambtenaar genoeg geld verdiende. Al met al leverde het ontwerp hem 6 tientjes op. Wel kreeg hij de eer om tot bouwopzichter benoemd te worden. Op 9 februari 1843 kon het in gebruik worden genomen.

Door de ontwikkeling van de Parken groeide Apeldoorn door en werd ook het Raadhuis te klein. Gemeente-architect [Gerrit de Zeeuw](#) verbouwde in opdracht van burgemeester [H.P.J. Tutein Nolthenius](#) het Raadhuis in 1898 en breidde het uit met bijvoorbeeld een extra bovenverdieping. Ook de Apeldoornse markt paste inmiddels niet meer op het [Raadhuisplein](#). Hiervoor werd het huidige Marktpllein aangelegd aan de andere kant van het Raadhuis.

Op 19 mei 1943 ging deze hele bovenverdieping in vlammen op. Of hier sprake was van een verzetsactie om het bevolkingsregister uit handen van de Duitsers te houden of dat het een ongeluk betrof is tot op de dag van vandaag een mysterie.

Het raadhuis bleef hierna in gebruik als raads- en trouwzaal, maar pas in 1977 werd het gebouw weer een uithangbord van de gemeente, want toen werden eindelijk de boven- en zolderetage gerestaureerd.

In de tussenliggende jaren was het gemeentelijk apparaat ondergebracht in talloze grotere en kleinere verschillende panden in en om de stad. Pas in 1972, toen het [stadskantoor aan het Beekpark](#) in gebruik werd genomen, was het huisvestingsprobleem van de gemeente grotendeels verholpen. Onder andere de burgemeester en de wethouders verhuisden naar de nieuwbouw. Het raadhuis bleef dienst doen als locatie voor raadsvergaderingen en trouwpartijen. In 1977 werd het met de restauratie van de bovenste twee verdiepingen teruggebracht in de vooroorlogse staat.

- Loop **naar het noordoosten** op de **Dokter Vlaanderenlaan**, richting de **Berg en Boschweg**
afstand 45 m (ca. 1 min.)
- Sla **rechtsaf** naar de **Berg en Boschweg**
afstand 0,1 km (ca. 2 min.)
- Sla **linksaf** naar de **Sprengenweg**
afstand 0,1 km (ca. 2 min.)
- Sla **rechtsaf** naar de **Badhuisweg**
afstand 0,1 km (ca. 2 min.)
- Sla **linksaf** naar de **Vosselmanstraat**
afstand 0,3 km (ca. 4 min.)
- Sla **rechtsaf**
afstand 8 m (ca. 1 min.)

3. Fransche School van meester Van Doorn

In de Oprechte Haarlemsche Courant van 28 juni 1853 stond de volgende advertentie:

PROTESTANTSCHЕ KOSTSCHOOL TE APELDOORN

De ondergeteekende Kostschoolhouder te Apeldoorn, neemt de vrijheid Ouders en Voogden zijn INSTITUUT aan te bevelen. De gezonde en aangename ligging dezer inrigting, het grondig onderwijs, dat gegeven wordt door verschillende Onderwijzers, in alle wetenschappelijke vakken die gevorderd worden ter opleiding voor de Hoogeschool, de Academiën van Delft en Breda en den Handelstand; de naauwlettende zorg die zoowel voor de Godsdienstige vorming als de fysieke ontwikkeling der elèves genomen wordt, en de matig gestelde conditiën geven hem aanleiding, om de aandacht van belanghebbende op zijn huis te vestigen, terwijl hij bereid is op iedere aanvraag adressen te leveren van geachte familiën, wier kinderen of pupillen bij hem hunne opleiding hebben genoten.

M.H. van DOORN

Huis de Pasch, onder Apeldoorn, Junij 1853.

Vóór de ontwikkeling van de Parkenbuurt en vóór de verkaveling van het landgoed De Pasch die daaraan voorafging, stond, ongeveer op de plek waar in 1911 Henk Wegerif's Leesmusem werd gebouwd, landhuis De Pasch. In dit landhuis was de Fransche School van Meester Van Doorn gevestigd. In zijn school werd niet alleen lesgegeven aan jongens uit Apeldoorn, er kwamen ook pupillen uit het westen des lands die in de kost waren op het landgoed.

Van Doorn startte zijn instituut rond 1840 en hief het weer op rond 1870. Waarschijnlijk zou het al lang vergeten zijn, als niet een van de jongens die er school ging Wilhelm Röntgen was geweest. Röntgen woonde van zijn vijfde tot zijn zeventiende jaar in Apeldoorn aan de Dorpstraat en bracht zijn basis- en middelbare schooljaren door bij Meester Van Doorn. In het jaar 1900 werd Röntgen de allereerste Nobelprijs voor Natuurkunde toegekend voor de ontdekking van de later naar hem genoemde Röntgenstralen.

Het instituut van Meester Van Doorn heeft niet zo heel lang bestaan. In 1873 werd het [huis De Pasch](#) weer verkocht. Waarschijnlijk zou het al lang vergeten zijn, als niet één van de jongens die er school ging in het jaar 1900 de allereerste Nobelprijs voor Natuurkunde was toegekend voor de ontdekking van de later naar hem genoemde [Röntgen](#)-stralen.

- Loop naar het zuidwesten, richting de **Vosselmanstraat**
afstand 8 m (ca. 1 min.)
- Sla **rechtsaf** naar de **Loolaan**
afstand 0,2 km (ca. 3 min.)
- Sla **rechtsaf**
afstand 12 m (ca. 1 min.)
- Flauwe bocht naar **links**
afstand 29 m (ca. 1 min.)

4. Natuurkundige Vereeniging

[Wilhelm Conrad Röntgen](#) heeft altijd geweigerd om zijn ontdekkingen en uitvindingen te patenteren. Hij werkte niet voor het geld, maar voor de wetenschap. Zucht naar roem was hem ook vreemd. Vandaar ook dat hij de door hem ontdekte stralen niet zijn eigen naam meegaf, maar 'X-

stralen' noemde. Op dat punt werd hij uiteindelijk toch door de geschiedenis ingehaald, want tegenwoordig spreekt vrijwel niemand meer van X-stralen en iedereen van Röntgenstralen.

Toen hij zijn ontdekking eind 1895 had gedaan, deelde hij die direct met wetenschappers in binnen en buitenland. Zo stuurde hij een tiental collega-wetenschappers een set van de eerste Röntgenfoto's. Eén van die sets is in 2019 opgedoken in de collectie van het [Teylers Museum](#) uit de nalatenschap van Röntgens tijdgenoot Hendrik Antoon Lorentz.

Het nieuws van Röntgens ontdekking ging als een lopend vuur over de wereld en bereikte ook al snel Apeldoorn. Reeds op 4 februari 1896 belegde de Apeldoornse Natuurkundige Vereniging een leerzame avond in de [Sociëteit](#) aan de Kerklaan, alwaar belangstellenden kennis konden maken met de X-stralen van voormalig dorpsgenoot Wilhelm Röntgen. In de Apeldoornsche Courant van 2 februari 1896.

De Natuurkundige Vereeniging alhier, die reeds vele malen haren leden nuttige en aangename avonden verschafte, toont thans weder met haar tijd mede te gaan en zal haren leden nader kennis doen maken met een der meest opzienbarende ontdekkingen van den laatsten tijd, n.l. met de z.g. X-stralen (...) Prof. Röntgen, in zijn jeugd te Apeldoorn woonachtig, hoogleeraar te Würzburg, deed onlangs de ontdekking om door ondoorschijnende voorwerpen heen te fotografeeren. De eigenlijke ontdekking geldt het vinden van lichtstralen, die heendringen door voorwerpen en stoffen, die anders geen licht doorlaten, doch dit door sommige lichamen niet doen. Deze lichtstralen noemt men X-stralen. Zij dringen b.v. heen door de zachtere deelen van ons lichaam, door het vleesch, maar niet door de beenderen; wel door hout en weer niet door metalen. Hierdoor is het mogelijk een afbeelding te geven van een metalen voorwerp in een houten kist, zonder deze te openen, enz. Dat deze ontdekking van onschatbaar belang kan zijn voor de heilkunde, is duidelijk, daar men lichaamsdeelen kan fotografeeren, zoodat alleen het vaste beenachtige gedeelte duidelijk zichtbaar wordt, en is deze vinding dan ook reeds met succes in toepassing gebracht. Deze ontdekking staat nog in hare kindsheid en Prof. Röntgen acht nadere onderzoekingen noodig, alvorens over de beteekenis, die de X-stralen nog kunnen hebben, een oordeel te vellen, doch zij schijnt groote uitbreiding te zullen erlangen en tot verrassende uitkomsten aanleiding te zullen geven.

- Loop **naar het oosten**, richting de **Koninginnelaan**
afstand 75 m (ca. 1 min.)
- Scherpe bocht naar **rechts** naar de **Canadalaan**
afstand 7 m (ca. 1 min.)
- Sla **linksaf** om op de **Canadalaan** te blijven
afstand 25 m (ca. 1 min.)
- Sla **linksaf** naar de **Kerklaan**
Je vindt je bestemming rechts
afstand 0,4 km (ca. 5 min.)

5. Nieuwe Kerk aan de Loolaan

In 1842 werd de [oude Mariakerk](#), die stond op het huidige [Raadhuisplein](#), afgebroken. Er verrees een nieuwe kerk aan het begin van de Loolaan. Geen voor de hand liggende plek want dit was eigenlijk aan de rand van het dorp. Die plaatskeuze had alles te maken met de wil van de vorst. Koning Willem I had geen trek in een wekelijkse gang naar het centrum van het dorp en zijn stem was vanzelfsprekend doorslaggevend. De nieuwe kerk die ook 'Nieuwe Kerk' werd genoemd was een zogenaamde Waterstaatskerk. Door onachtzaamheid tijdens restauratiewerkzaamheden aan

het dak brandde deze kerk echter in 1890 volledig uit.

De kerkvoogden schreven daarop een prijsvraag uit voor de bouw van een nieuw kerkgebouw op dezelfde plaats. Dat werd de huidige [Grote Kerk](#). Een naam die verbonden blijft aan de voormalige Nieuwe Kerk is die van [Wilhelm Röntgen](#). Op 19 januari 1872 trad hij hier in het huwelijk met Anna Bertha Ludwig.

- Loop **naar het zuidoosten** op de **Kerklaan**, richting de **Paslaan**
afstand 83 m (ca. 1 min.)
- Sla **linksaf** naar de **Paslaan**
afstand 0,1 km (ca. 2 min.)
- Sla **rechtsaf** naar de **Regentesselaan**
afstand 12 m (ca. 1 min.)
- Sla **linksaf** naar de **Generaal van Swietenlaan**
Je vindt je bestemming links
afstand 19 m (ca. 1 min.)

6. Röntgenstraat

Op 29 april 1967 opende burgemeester Des Tombe in Museum Moerman aan de Loolaan de tentoonstelling 'W.C. Röntgen - Historie van een schaduwspel'. Diezelfde middag was Des Tombe bij de onthulling van een nieuwe straatnaam. Op de hoek van de Hoofdstraat en de (tot dan toe) Parkstraat onthulde dr. H.C. Stam, voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Radiologie, het nieuwe straatnaambord voor de Prof. Röntgenstraat. De burgemeester zette dit feestelijke moment luister bij door een bloemenkrans om het nieuwe bord te hangen.

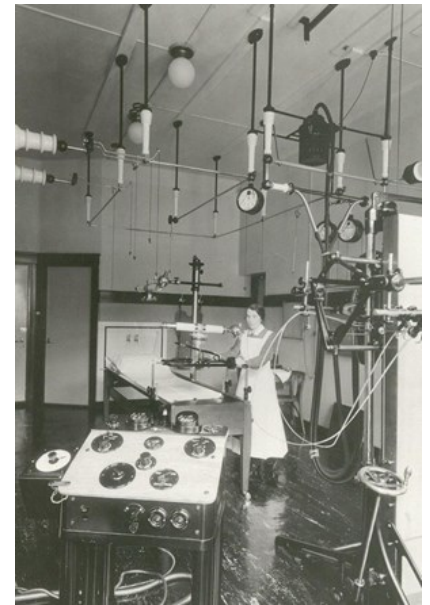
- Loop **naar het westen** op de **Generaal van Swietenlaan**, richting de **Regentesselaan**
afstand 19 m (ca. 1 min.)
- Sla **linksaf** naar de **Regentesselaan**
afstand 0,1 km (ca. 2 min.)
- Weg vervolgen naar de **Stationsstraat**
afstand 61 m (ca. 1 min.)
- Sla **rechtsaf** naar het **Marktplein**
afstand 0,2 km (ca. 2 min.)
- Sla **linksaf** om op het **Marktplein** te blijven
afstand 14 m (ca. 1 min.)
- Sla **rechtsaf** naar het **Raadhuisplein**
afstand 26 m (ca. 1 min.)
- Sla **linksaf** om op het **Raadhuisplein** te blijven
Je vindt je bestemming links
afstand 16 m (ca. 1 min.)

7. Julianaziekenhuis

Op maandag 18 oktober 1886 ging voor gemeentegeneesheer Johannes C. Vlaanderen een langgekoesterde wens in vervulling: Apeldoorn, dat toen ongeveer 17.000 inwoners telde, opende aan de Sprengenweg zijn eerste ziekenhuis. Financieel werd dit mogelijk gemaakt door giften van koningin Emma, een aantal welgestelde Apeldoornse burgers en 1500 gulden uit een loterij.

Vlaanderen had zich eigenlijk al vanaf 1872 sterk gemaakt voor een Apeldoorns ziekenhuis eigenlijk In 1872, toen na een cholera-epidemie de pokken in Nederland heersten. In zijn jaarverslagen voor het gemeentebestuur drong hij herhaaldelijk aan op een instelling voor het verplegen van zieken in Apeldoorn, in het bijzonder voor lijdens aan besmettelijke ziekten. Alle klaagzangen van Vlaanderen vonden echter weinig weerklank. In 1881 kwam er wel een barak voor verpleging van lijdens aan besmettelijke ziekten, maar een ziekenhuis bleef nog een droom.

In 1883 keerden de kansen. Vlaanderen werd met onder anderen collega-gemeentegeneesheer Zaaijer, opvolger van dokter Walter, en apotheker Romijn benoemd in de gemeentelijke gezondheidscommissie. Deze commissie bracht nauwelijks anderhalf jaar later het dringende advies uit aan de gemeente een ziekenhuis op te richten. Zes maanden daarna werd de Vereniging Het Ziekenhuis Apeldoorn in het leven geroepen.

Bij het vijftigjarig bestaan in 1936 werd de eerste geneesheer-directeur benoemd, dokter J.J.A. Rodbard, die zich samen met adjunct-directrice zuster H.A. Stip inzette voor uitbreiding en vernieuwing van het ziekenhuis en het door de oorlogsjaren heen sleepte. Dat was niet de enige verandering in dat jaar, want vanaf 1936 het jaar van het vijftigjarig jubileum, mocht 'het Ziekenhuis' of 'het Groote Ziekenhuis' zoals het tot die tijd genoemd werd, zich tooien met de naam van prinses en later koningin Juliana.

Zowel dokter Rodbard als dokter Vlaanderen is vernoemd in de nieuwe straatnamen op het terrein van het voormalige Julianaziekenhuis. Daarnaast is van één oude straat weer herbenoemd als Berg- en Boschweg.

In 1986, 100 jaar na de oprichting, gingen het Julianaziekenhuis samen met het Lukasziekenhuis over in Ziekenhuiscentrum Apeldoorn. In 1999 fuseerde het Ziekenhuiscentrum met streekziekenhuis Het Spitaal in Zutphen en zo ontstond Gelre Ziekenhuizen. In 2009 sloot de vestiging van het Julianaziekenhuis aan de Sprengenweg zijn deuren om door te gaan op de locatie van Gelre Ziekenhuizen in Ugchelen. In 2013 werd het oude ziekenhuisgebouw gesloopt.

Bron: Wim H. Nijhof, *Juliana Mary Liduina Lukas. Geschiedenis van de Apeldoornse ziekenhuizen* (Apeldoorn 2003)

- Loop **naar het noordwesten** op het **Raadhuisplein**
afstand 16 m (ca. 1 min.)
- Sla **linksaf** om op het **Raadhuisplein** te blijven
afstand 58 m (ca. 1 min.)
- Sla **rechtsaf** naar de **Hoofdstraat**
Je vindt je bestemming links
afstand 0,4 km (ca. 5 min.)